

A beszéd néma vágya

MIKOR FELÉBREDTEM, NYÁR VOLT. NŐVERSEK FINNORSZÁGBÓL



**Napkút Kiadó
Budapest, 2008
102 oldal, 1290 Ft**

Nőversek Finnországból – ez az alcíme a *Mikor felébredtem, nyár volt* című vékony kis antológiának, amely négy kortárs finn költő – költőnő? nőköltő? –, azaz Marjo Isopahkala, Saila Susiluoto, Mari Velin és Merja Virolainen verseiből ad válogatást. A nőversek megnevezése így már a könyvvel való első találkozás során zavarba ejtheti az olvasót. A kötet összeállítója és fordítója, Pusztai-Varga Ildikó utószavában a következőképpen magyarázza e kifejezést a négy költő négy különböző hangjáról szólva: „Bennem [...] összecsendenek. Abban, hogy mindannyian ki tudjuk, ki merjük mondani a két szót: nő vagyok. [...] Nőverseket tart kezében az olvasó.” (96.) A személyes hangvételű vallomás azonban nem csupán a fordítót avatja a versek társszerzőjévé – pontosabban leplezi le e mindig fennálló társszerzői

viszonyt –, hanem a mindenkori – ám sejthetően mégis „csak” női – olvasók lehetséges sorsközösségét sejteti a szövegekkel. Az utószó tanúsága szerint így kettős kulturális közvetítés a kötet feladata: bepillantást engedni a finn kultúrába, valamint a nők titokzatos életébe.

De vajon valóban titokzatos-e ez az élet? Valóban létező kategória-e a nővers, és ha igen, ebből szükségszerűen következik-e, hogy nőírókról is beszéljünk? Vajon nem rabságra e efféle meghatározások mentén gondolkodni? A kötet nem egy versének tapasztalata szerint a női létezés eleve hajlamos a rabságra, igaz, az soha nem egyértelműen önkéntes. Ebből a szempontból talán Isopahkala írásai a legharcosabban feministák, miközben a *[Nő voltam]* kezdetű verse kiábrándult kritikája a női alávetettség elleni felszólalás lehetőségének is. Az e versben beszélő nő, aki már csak múlt időben beszél „a” férfival szembeni megaláztatottságban megnyilvánuló nőiségéről, a következőképpen zárja szikár vallomását: „És ők, / a férfiak a bárpultnál, / leköptek és ordítva vágják a fejemhez: // KIBASZOTT KURVA FEMINISTA” (19.) A feministának bélyegzés itt a férfi általi tönkretétel utolsó stációjaként jelenik meg, a kör bezárult, a kiszolgáltatottság nem tehetlenség és nem döntés kérdése, hanem elkerülhetetlen létállapot. Ugyanakkor Isopahkala versei is akkor válnak erősekké, amikor a hétköznapiakból elemelt képei nem fordulnak át példázatokba, hanem saját egyszerűségükben válnak súlyosakká: „Az orrát szívesebben dugja / a szent újságjába, mint az én / kicsi kerek köldökömbe. // De a fogkrémtubust mindketten / durván a közepéről nyomjuk. // Ez örökre összeköt minket.” (16.)

A női tapasztalatok valóban szűkösek, ám csak annyira, amennyire minden tapasztalat szűkös, ami számot vet az érzékelés elkerülhetetlen határaival: „vajon összeilleg-e a csont-

jaimmal?” (91.) – szól Virolainen kérdése. A kötet alaphangulatára sem a harcosségsébesés, sokkal inkább a várakozás, a kivárás állapota jellemző. „Arcom a Jeges-tenger felé fordítom. / Várom a mesebeli herceget.” (7.) – írja Isopahkala. „A víz kiárad, akár a könnyek, amíg ki nem találok valamit.” (30.) – ez már Susiluoto prózaversének részlete. Ebből a látszólag tétova, köztes időből szólnak a kötet versei, a még minden megtörténhet vágyakozásából. Az idő azonban nem múlik, vagy ami ugyanazt jelentheti: szinte észrevehetetlenül telik, ami a remény és a reménytelenség állapotát egyaránt megmerevíti: „Kifakult műanyag rózsa / a szimmetrikusra rendezett temetőben / az egyetlen jel: az idő múlik.” (8.) – így Isopahkala. „Az udvari vécé falán francia / filmmagazin lapjai – / mindennapi nyelvóránk. / Yves Montand több évtizedes mosolya.” (66.) – olvassuk Velin versét.

A várakozás pedig mindig vágyakozás is egyben, ám nem csupán valaki, egy személy, de valami, a szavak érkeztere is – mindezt szépen példázhatja Virolainen *Pillangókisasszony* című verse is, amelyben a megfogalmazás kétértelműsége egyszerre erősíti meg és leplezi le a bizonyosságot: „köztünk nincs semmi, / köztünk nincs semmi.” (87.) (Vajon a finn eredetiben is ilyen erővel működik e paradoxon?) A megfogalmazás iránti igény és annak – talán csak időleges, de egy elhúzódó jelenben időleges – megvalósulhatatlansága egyszerre jelenik meg a kötet erősebb verseiben: „most mondanom kellene valamit. Sírt.” (27.) – írja Susiluoto. A beszéd iránti beteljesülhetetlen vágy azonban alkalmat adhat valami másra: a metafora, a költészet születésére.

Hiszen a kötet verseinek legnagyobb tétje talán az, hogy a magánsuttogás többé tud-e válni a privát beszédnél, egyáltalán, kell-e hogy többé váljon, nem elég-e, ha „csak” valami más lesz: netán megosztható. „Anya azt mondta: nincs, nincs egyéni szenvedés, sem megoszthatatlan boldogság.” (42.) – írja egyhelyütt Susiluoto, akinek erős, több tételes prózaverséi amúgy is sajátosan reagálnak erre a problémára. A finoman komponált *Fecskefészek* esetében például eldönthetetlen, hogy egy vagy több nő történetét olvassuk-e, de ez a kérdés végül is lényegtelennek bizonyul, amennyiben személyhez kötődésük ellenére személytelen helyzetekkel, azaz sorsmintázatokkal szembesülünk. Így ha elfogadjuk, hogy e kötet versei várakoznak és vágyakoznak, be kell látnunk, hogy nem csupán egy személy vagy a megfogalmazás érkeztere, de arra az eseményre is, hogy a véletlenszerű mintázatokon túl megpillantható legyen valami rend. Így nem lehet véletlen a Ji King sem, mint választott hagyomány (Susiluoto több versét a Ji King jelei kísérik), hiszen az ősi keleti jóslás lényege is az esetlegességek mögött meghúzódó sorsszerűségek felismerése. „A lány egész nap az eget nézte, nézte, amíg semmi nem tűnt többé véletlennek”. (48.) Ha pedig a véletlenül túl feltűnhet a rend, a magánbeszéd sem magánakvalóság többé, hanem eszköz e rend felismerésére. (E ponton érezhető e szövegek rokonsága – a női írás kategóriája ellen különben oly gyakran tiltakozó – Tóth Krisztinával is, akinek *Vonalkód* című prózagyűjteménye a József Attila-i „törvény szövedéke” motívumot megidézve várakozik a rend megnyilatkozásának pillanatára.)

„Az ablakhoz lépsz, / lehunyod szemed. / A táj lassan kirajzolódik a homályból.” (70.) – olvashatjuk Velin szűkszavú írásainak egyikében. Velin haikuszerű verseinek egyébként is különös, néma zenéje van, amelyek egybemossák a fogalmi és az érzékletes tapasztalatokat. Világának a kötet többi szerzőjének verseivel is rokonítható tulajdonsága, hogy a sűrítésre való törekvés célja soha nem az enigmatikusság, sokkal inkább az érthetőség fo-

kozása. „Letörök egy darab a felhő pereméről, / a vágyott életből. // Szerethettem volna, beszéltem volna valamiről. // Ezért a hó, / a fény, a messzi eső csendje. // Írok neked. / Első olvasásra megérted.” (69.) A metaforizáltság így nem cél, hanem a beszédre vágyó némaság elkerülhetetlen következménye.

Ezt a furcsa, néma zeneiséget hangsúlyozza a kézbe simuló kötet a maga tárgyiasságában is, amely a leginkább egy CD-lemez tokjára emlékeztet. Mondhatnánk: e dalok megszólaltatására azonban az olvasásunk szükséges. *(Fordította és válogatta Pusztai-Varga Ildikó.)*

Turi Tímea



MŰTEREMBEN (1994)